

УДК 378:331.5

Чумак О.В.,

науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти ДНУ «Інститут освітньої аналітики», кандидат економічних наук, доцент

Рецензент: Терещенко Г.М.,

Вчений секретар ДНУ «Інститут освітньої аналітики», кандидат економічних наук, старший науковий співробітник.

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ З РИНКОМ ПРАЦІ

У статті здійснено огляд вітчизняної практики взаємодії органів державної влади щодо прогнозування ринку праці та визначення кількості затребуваних фахівців з окресленням нагальних проблем.

Проаналізовано зарубіжну практику здійснення прогнозування різних показників щодо ринку праці та органи, на які покладено такі функції.

Ключові слова: ринок праці, прогнозування, моделі, вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми в загальному вигляді. За сучасних умов підготовки та працевлаштування випускників ВНЗ України все частіше звертається увага на необхідність забезпечення тісного зв'язку між ринком праці та діяльністю сфери освіти. Зокрема, на засіданні Національної ради реформ у 2015 році Президент України акцентував на важливості синхронізації системи освіти з потребами ринку праці [6]. Міністром освіти і науки України зазначалось [7], що ринок праці є визначальним фактором, який необхідно враховувати у формуванні обсягу державного замовлення.

У Білій книзі Європейської комісії наголошено на необхідності вчасно передбачати потреби в уміннях і компетенціях у контексті прогнозування економічного розвитку й пов'язаних з ним змін у пропозиції освітніх послуг. За Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 рр. (The Global Competitiveness Index) [8] Україна посіла 85-те місце серед 138 країн світу, утративши за рік шість позицій (у попередньому рейтингу займала 79-ту позицію) у зв'язку з високими показниками кількості науковців та інженерів, які супроводжуються надзвичайно низькими показниками залучення фахівців до роботи за спеціальністю. Близько 60 % українців не можуть знайти роботу за набутою спеціальністю, а 25 % – готові пожертвувати спеціальністю заради отримання роботи. Участь роботодавців у підготовці кадрів (що раніше становила до 60 % від загальних інвестицій) майже припинено.

Протягом останніх років на невідповідності ринку праці та підготовки здобувачів вищої освіти неодноразово наголошувалось у працях таких вітчизняних науковців: Л. Дробиш та І. Кириченко (про порушення диспропорції між розвитком ринку освітніх послуг і ринку праці); Л. Шевченком (про відсутність комплексного підходу до прогнозування потреб у кваліфікованих спеціалістах з урахуванням структури національної економіки); О. Кочемировської (про відсутність вірогідної статистики щодо реального співвідношення попиту і пропозиції кадрів на ринку праці України); Є. Ніколаєва (про визначення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців різних спеціальностей без оцінки реальної потреби в них української економіки) та інші дослідників, що підтверджує актуальність досліджуваного питання.

Мета статті – здійснити аналіз вітчизняної і зарубіжної практики узгодження потреб ринку праці із пропозиціями вищих навчальних закладів з метою регулювання питань бюджетного фінансування здобуття освіти.

Виклад основного матеріалу. До сьогодні розбалансованість ринку праці значною мірою викликана відсутністю узгодженої взаємодії між зацікавленими сторонами: органами державного управління, системою професійної освіти, працівниками та роботодавцями. Розв'язати цю проблему можливо на основі розуміння стану ринку праці в якісному розрізі; однак наявні методи збирання інформації не дають змоги побудувати адекватний прогноз [3]. Держава, виходячи із планових і прогнозних показників, могла б адекватно прогнозувати освітньо-кваліфікаційні вимоги до працівників та їх кількість лише в частині відносно суспільних потреб, передбачених конституційними засадами.

Нині до повноважень урядових структур віднесено низку питань щодо економічного прогнозування, формування політики державного замовлення, вироблення методології збирання та опрацювання статистичної інформації, зокрема до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики, Державної служби зайнятості; інших галузевих міністерств та відомств (замовників фахівців), представницьких органів роботодавців. Отже, на державному рівні проблема ідентифікується, проте актуалізуються питання формування механізмів і структур, здатних ефективно реалізовувати державну політику приведення у відповідність освітнього ринку до ринку праці й потреб вітчизняної економіки.

Дослідники ІСД [1] зіставили рейтингові оцінки розвитку людського капіталу та економіки й дійшли висновку, що в нашій країні спостерігається значний розрив між високими показниками розвитку людського капіталу та його нереалізованістю в економічній діяльності. Нагальну наявність проблеми розкриває статистика про те, що із загальної кількості зареєстрованих безробітних у 2015 році серед випускників ВНЗ майже 40% мали освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, кожен четвертий – спеціаліста, 18% – магістра та майже 19% – бакалавра [9]. Із метою покращення ситуації в Україні щодо механізму забезпечення прогнозування ринку праці для сфери вищої освіти здійснено вивчення досвіду зарубіжних країн.

Польща. Діагностування попиту на кваліфікації на регіональному і місцевих ринках праці покладається на державні служби зайнятості (оцінювання не є регулярними й не завжди виконані за єдиною методологією). Національна стратегія безперервної освіти «Перспектива безперервного навчання» (2013 р.) [10] здійснює прогнозуванням навичок та забезпечення освіти й підготовки кадрів до економічних потреб і змін на ринку праці. Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики є головним органом щодо прогнозування навичок.

Чехія. Для заохочення зацікавлених сторін до прийняття рішень з питань ринку праці в Чехії було створено 29 галузевих рад, основними видами діяльності яких є такі: моніторинг ринку праці, оцінювання галузевих навичок, підтримка та співпраця зі школами та навчальними закладами. Прогнозування на національному рівні здійснюється в межах «Очікувань із кваліфікаційних потреб» (Predvidani kvalifikacnich potreb, PREKVAP), яке проводилось MoLSA під керуванням Фонду подальшої освіти (Fond dalšího vzdělávání) у 2015 році.

Галузеві прогнози, дані чеського дослідження робочої сили (LFS) та дані щодо прогнозів випускників здійснюються за моделлю ROA-CERGE, яка оцінює співставлення ринку праці між потребами та пропозицією кваліфікованої фахівців для певних освітніх груп на наступні п'ять років [11].

Румунія. Очікування з необхідних навичок у Румунії формуються урядовими міністерствами та відомствами. Оцінювання та прогнозування навичок проводиться Національною комісією із прогнозування. Основними організаціями, які здійснюють фінансування цих проектів, є Міністерство освіти: воно приймає рішення у виборі

субсидованих місць для студентів у навчальних закладах, беручи до уваги результати прогнозування та оцінювання навичок. Крім того, Міністерство праці та соціальної справедливості та його агенції – Національне агентство зайнятості, Національний комітет державних пенсій та Трудова і Соціальна інспекції – розробляють програми і стратегії, спрямовані на інтеграцію людей до ринку праці на основі результатів з очікуваних навичок. Національна комісія із прогнозування розробила власні моделі, щоб скласти регулярні прогнози (двічі на рік) основних показників ринку праці, таких, як рівень зайнятості, заробітна плата, рівень безробіття тощо (<http://www.cedefop.europa.eu/en/about-cedefop/contact-us>); це питання розробляється також Національним науково-дослідним інститутом праці та соціального захисту [12].

Великобританія. Тривалий час дослідженнями ринку праці у Великобританії займається Інститут досліджень зайнятості [16] за такими темами: працевлаштування молодих людей; вивчення політики ринку праці; вивчення роботи державних служб зайнятості; навички в нових галузях та ін. Агентство зі статистики вищої освіти Великобританії (The Higher Education Statistics Agency) збирає та публікує детальну інформацію про сектор вищої освіти у Великобританії.

У *Німеччині* розробляються два незалежних кадрових прогнози за різними моделями. Модель Interindustry Forecasting Germany [14] дозволяє дослідити зміни структури економіки і включає загальний прогноз зайнятості, прогноз у розрізі професій і кваліфікацій (рівень компетенції), а також прогноз пропозицій на ринку праці. Головним елементом моделі є розроблення прогнозу попиту і пропозиції щодо вакансій професій. Дослідженням змін у професіях й уміннях займаються два інститути: Федеральний інститут професійної освіти та навчання та Інститут досліджень із питань ринку праці та професій при Федеральному агентстві зайнятості. За ініціативи Федерального міністерства освіти й науки в 1998 році була прийнята «система раннього виявлення тенденцій у розвитку вмінь» [5].

У *Франції* використовується велика кількість механізмів, технік і методів прогнозування затребуваності кваліфікацій на національному, регіональному й галузевому рівнях та на окремих підприємствах. Макроекономічними прогнозами займається Міжнародне бюро економічних перспектив, на регіональному рівні – регіональні міжгалузеві комісії з питань зайнятості й галузеві обсерваторії. Результати досліджень використовуються регіональними органами влади і структурами ПОН для розроблення нових траєкторій навчання або закриття курсів, які не відповідають сучасним потребам [4; 15].

Бельгія. Механізм реалізації проекту виявлення перспективних профілів професій передбачає опитування експертів, конференції представників галузей/секторів економіки для обговорення проекту документа й заключну конференцію за участю представників освітніх установ для затвердження отриманих результатів. У межах проекту щорічно готується низка звітів, що вміщують необхідну інформацію про економічну й соціальну ситуацію у країні, описання конкретної професії або групи професій [4; 5].

Нідерланди. Підходи до аналізу ринку праці включають «комбіновану модель» і метод «формулювання ключових питань і базових проблем». «Комбінована модель» заснована на опитуванні великої групи випускників системи ПОН щодо їх поточної зайнятості й роботи та їхнього першого місця роботи після завершення навчання [4]. Метод «формулювання ключових кваліфікацій і базових проблем» передбачає опитування працівників щодо основних проблем і ситуацій, які потребують від них прийняття рішень і здійснення вибору.

США. Агентство трудової статистики США протягом більш ніж п'ятдесяти років проводить дослідження з потреб економіки у кваліфікованих кадрах. Потреби в кадрах за професіями виявляються за допомогою моделювання, так і на основі переговорів і опитувань роботодавців. Для деяких професій, таких, як лікарі й юристи, кількість фахівців визначена й регулюється юридично та законодавчо [4]. Для інших професій, таких, як програмісти або оператори чи механіки, потреба може динамічно змінюватися [2, с. 115-132].

Міністерство праці США проводить прогнозування зайнятості в межах шести взаємозалежних етапів, на яких прогнозуються шість взаємозалежних елементів: стан ринку робочої сили; макроекономічні показники; особисте споживання; економічна активність; зайнятість у галузях економіки; сукупна зайнятість за видами економічної діяльності. Прогнози потреб економіки у кваліфікованих кадрах формуються на різні часові перспективи. Основним є середньостроковий прогноз терміном на 10 років. Окрім цього, розроблена й успішно застосовується методика переоцінки та коригування прогнозів відповідно до вимог часу. Щорічно публікуються звіти з аналізом похибок і прорахунків у прогнозах [13].

Таким чином, досвід розвинених країн світу показує, що досягнення збалансованості освітньої системи і потреб економіки може бути досягнуто лише за умов тісної співпраці всіх зацікавлених сторін: державних органів, системи професійної освіти і навчання, роботодавців та працівників у межах національної освітньої стратегії. Основні напрями, які виконуються, є такими: моніторинг ринку праці (рівень зайнятості та безробіття, заробітна плата, працевлаштування молодих людей), прогнозування попиту та пропозиції спеціалістів, оцінювання навичок, співпраця з навчальними закладами, виявлення навчальних програм, які не відповідають сучасним запитам або є перспективними.

Прогнозування здійснюється методами, які передбачають опитування респондентів, оцінювання співставлення показників ринку праці (потреби і пропозиція фахівців) та коригування прогнозів. Моделі, на основі яких здійснюється прогнозування, у переважній більшості країн є власними розробками, адаптованими до запитів державної політики.

Висновки. Як показали результати дослідження, проблема прогнозів економічного розвитку та пов'язаних із ним змін у пропозиції освітніх послуг є актуальною та вагомою для всіх країн. Застосування тих чи інших напрямів у прогнозуванні ринку праці для фінансування підготовки здобувачів вищої освіти має бути адаптованим до економіки з відповідним рівнем регулювання ринку праці. Прогнозування ринку праці забезпечує реалізацію державної освітньої політики за такими напрямками: фінансування державою здобуття вищої освіти (урядові міністерства), планування навчальних програм, навичок і компетенцій (ВНЗ), визначення пріоритетних областей з метою додаткового фінансування здобувачів вищої освіти (урядові міністерства) у прийнятті рішення про акредитацію нових навчальних програм (національні агенції з якості освіти, ВНЗ).

Вирішення нагальних питань щодо фінансування підготовки у ВНЗ кількості здобувачів освіти, затребуваної ринком праці в Україні, потребує реформувань, зокрема потрібно вирішити такі питання:

- 1) привести в повну відповідність нормативно-правову базу, яка регулює питання державного фінансування підготовки фахівців з вищою освітою;
- 2) узгодити функції й обов'язки та скоординувати роботу інституцій, відповідальних за ці процеси за всіма рівнями;
- 3) розробити Концепцію формування і використання місць підготовки (бакалавр і магістр) за рахунок державного фінансування;
- 4) розширити співпрацю навчальних закладів, роботодавців, громадських інституцій щодо моніторингу компетентностей і працевлаштування випускників;
- 5) упроваджувати дієву узгоджену інформаційну систему збирання, оброблення й узагальнення даних про показники працевлаштування випускників ВНЗ та запити роботодавців.

На підставі зазначеного можливо забезпечити розроблення методики стратегічного прогнозування освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці для планування ймовірної кількості бюджетних місць у ВНЗ з метою підготовки затребуваних спеціалістів відповідно до потреб ринку праці.

Список використаних джерел

1. Безпекові виміри освітньої політики : світовий досвід і українські реалії : Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2017. – 67 с. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2639/>.
2. Ишкова А. Зарубежный опыт и оценка возможности его применения в прогнозировании потребностей рынка труда в России : сб. докладов по материалам Пятой Всероссийской научно-практической Интернет-конференции (22-23 октября 2008 г.) / А. Ишкова. – Кн. I. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2008. – С. 115–132.
3. Кочемировська О. О. Щодо посилення відповідальності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за формування державного замовлення на підготовку кадрів для економіки [Електронний ресурс] / О. О. Кочемировська // Національний інститут стратегічних досліджень. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1484/>.
4. Карпенко М. М. Європейський досвід планування підготовки вищими навчальними закладами затребуваних спеціалістів. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М. М. Карпенко // Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1406/>.
5. Олейникова О. Прогнозы потребности в умениях и профессиональное образование и обучение – опыт ЕС [Електронний ресурс] / О. Олейникова, А. Муравьева // Центр изучения проблем профессионального образования,. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://www.cvets.ru/Modules/SNA-EC.pdf>.
6. Порошенко П.О. Окрім обороноздатності України, пріоритетом влади є освіта [Електронний ресурс] / П. О. Порошенко // Інтерфакс-Україна : Інформаційне агентство. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/294579.html>.
7. Гриневич Лілія. Права на вищу освіту не прив'язані до ринку праці [Електронний ресурс] / Л. Гриневич // Вища освіта : Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/novyny/nauka/9374-pravo-na-vyschu-osvitu-ne-pryvjazane-do-rynku-pratsi-lilija-grynevych>.
8. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 [Електронний ресурс] // Економічний дискусійний клуб. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-1>.
9. Пропозиція робочої сили та попит на неї. Статистичні таблиці та графічні матеріали (оновлено 02.11.15) [Електронний ресурс] // Державна служба зайнятості. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog /document?id=350802>.
10. Analytical Highlights : Skills anticipation in the Poland. – 04.2017. – [Електронний ресурс] // Skills Panorama. – 21.09.2017. – Режим доступу : http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights/skills-anticipation-poland.
11. Analytical Highlights : Skills anticipation in the Czech Republic. – 04.2017. – [Електронний ресурс] // Skills Panorama. – 20.09.2017. – Режим доступу : http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights/skills-anticipation-czech-republic.
12. Analytical Highlights : Skills anticipation in Romania. – 04.2017. – [Електронний ресурс] // Skills Panorama. – 20.09.2017. – Режим доступу : http://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/analytical_highlights /skills-anticipation-romania.
13. Bureau of Labor Statistics. Handbook of Methods Contents. – 21.08.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bls.gov/opub/hom/>.
14. Christian Lutz, Martin Distelkamp, Bernd Meyer, Marc Ingo Wolter. Forecasting the Interindustry Development of the German Economy : The Model INFORGE [Електронний ресурс] // GWS Discussion paper 2003/2. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://www.gws-os.com/discussionpapers/gws-paper03-2.pdf>.

-
15. Skilled Workforce for Strong, Sustainable and Balanced Growth : A G20 Training Strategy [Електронний ресурс] // International Labour Office – Geneva. – 2010, 21.08.2017. – Режим доступу : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-integration/documents/publication/wcms_151966.pdf.
16. What we do [Електронний ресурс] // IES Institute for employment studies. – 21.08.2017. – Режим доступу : <http://www.employment-studies.co.uk/what-we-do>.

Чумак О.В. Механизм регулирования взаимодействия высшего образования с рынком труда

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена необходимостью согласования потребностей экономики в подготовке специалистов с высшим образованием. Это предусматривает обновление подходов к прогнозированию показателей рынка труда для осуществления бюджетного финансирования подготовки студентов. Для этого выполнен обзор зарубежного опыта организации прогнозирования некоторых показателей рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, прогнозирование, модели, высшие учебные заведения.

Chumak, O.V. The Regulation Mechanism of Interaction of Higher Education with Labour Market

The relevance of the material given in the article is determined by the necessity to harmonise the needs of the economy in the training of specialists with higher education degree. This provides for the renewal of approaches to forecasting labour market indicators for the implementation of budgetary funding for the preparation of students. For this purpose, a review of foreign experience in organising the forecasting of a number of labour market indicators was carried out.

Key words: labour market, forecasting, models, higher education institutions.